

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Literatūra kaip teorija ir kaip gyvenimas

2014-03-03

ŽURNALAS: METAI

TEMA: Apie kūrybą ir save

AUTORIUS: Aušra Jurgutienė

DATA: 2014-03

Literatūros tyrinėtoją Violetą Kelertienę kalbina Aušra Jurgutienė

Aušra Jurgutienė. Kodėl studijuoti pasirinkote literatūrą?

Violeta Kelertienė. Atrodo, kad ne aš, o ji mane pasirinko. Būdama kokių dvejų trejų metų, galėdavau tikrai priėti prie tėvų turėtos knygų spintos su stiklinėmis durimis ir žiūrėti į knygas, rankas susidėjusi už nugaros, kad neišstepčiau stiklo. Manau, kad tada ir prasidėjo mano susižavėjimas knygomis. Knyga buvo kažkas nuostabaus ir uždrausto.

A. J. Kurią reikia saugoti už švaraus stiklo?

V. K. Ir negalima liesti kaip uždrausto vaisiaus. Kadangi mano tėvas (apie jį Astrida Petraitytė išleido knygutę „Knygius Petras Jaunius“, kuri buvo recenzuota „Metuose“) turėjo nedidelę leidyklą, tai visą laiką buvo apsivertęs knygomis. Jo sumanymas leisti JAV lietuviškas knygas nelabai pavyko. Išleidęs keturias ar penkias knygas užsidarė, nes niekas nenorėjo pirkti tų jo leidžiamų *poezijų*. Bet jis pirmas išleido Birutės Pūkelevičiūtės „Metūges“! Paskui jam teko sunkiai platinti tas savo knygas. Visus jų pavadinimus ir autorius žinojau. Labai anksti išmokau skaityti, ketverių metų. Šeimos interesas, nuolatinis knygų buvimas namuose lėmė, kad visas mano gyvenimas sukosi apie knygas.

A. J. O dabar jūsų požiūris į knygą toks pat? Nepasikeitė?

V. K. Taip, sakyčiau, toks pat. Net ir dabar, kai jau esu pusiau pensijoje ir apgailestauju, kad neturiu daug hobių ar kitokių dalykų, kuriuos mėgčiau daryti, lieka tik knygos ir filmai, kuriuos galiu žiūrėti namuose, atsisiuntusi kompiuteriu. Knyga kasdieniam gyvenimui suteikia daugiau prasmės, nes praplečia pasaulį: iš to vieno kambario, iš vieno namo, iš vienos patirties gali persikelti į daugybę pasaulių. Įiu metu viskas keičiasi, atsiranda elektroninių knygų. Tokių dar neturiu, nes naujausios jų versijos labai brangios, bet jos suteikia daug galimybių: tekstus galima pasibraukti,

programa padeda atsiminti, ką kokiam puslapyje buvai pasižymėjęs. Kol kas elektroninių versijų susilaukia tik populiariausios knygos, iš lietuviškų jau yra Kazio Borutos „Baltaragio malūnas“ ir Ričardo Gavelio „Vilniaus pokeris“. Pastarojo romano angliško vertimo leidimas jau išparduotas. Kai kas kalba, kad spausdintos knygos atsidūrė pavojuje, kad jos išnyks, bet aš tuo netikiu. Manau, kad visados bus žmonių, kurie mėgsta popierinių knygų kvapą, kuriems patinka laikyti jas rankose, versti lapus ir pan. Manau, kad tai, ką randi popierinėse knygose, yra visai kas kita nei elektroninio skaitymo patirtys.

A. J. Bet juk ne visos knygos plečia mūsų estetinę ir gyvenimišką patirtį. Todėl turim mokėti atsirinkti?

V. K. Tai būtina, nes yra labai daug tokių knygų, kurios nevertos dėmesio. Aš skaitau bent tris keturis mėnesinius literatūrologinius JAV žurnalus ir vieną savaitinį iš Anglijos, kad galėčiau geriau susigaudyti, kurias knygas verta skaityti. Ir vis tiek nelengva susiorientuoti, kartais recenzijos irgi suklaidina.

A. J. Literatūros kritika reikalinga kaip atrankos sietas?

V. K. Taip. Lietuvoje tas sietas net nebefunkcionuoja, nes kiek tų knygų recenzuoti gali „Metai“? Gal dar „Nemune“ ką nors užtinki, „Literatūroje ir mene“. Bet nuvažiuoji į knygyną, o ten jau net nerandi tų knygų, apie kurias skaitei recenzijose. Reikia po visą Vilnių lakstyti, kad jas rastum, o kartais jų taip ir nepavyksta nusipirkti. Atvykusi į Lietuvą per dvi savaites negaliu knygynuose rasti tų knygų, apie kurias skaičiau, kurias norėčiau turėti. Lietuvoje knygos kadaise buvo recenzuojamos daug tvarkingiau negu šiais laikais. Tada už recenzijas, matyt, neblogai mokėdavo, o dabar honorarai menki, tai mažai kas ir rašo. Pasitikiu skelbiamais knygų dvyliktukais ir penketukais, nes, atrodo, iš visų esamų knygų padaroma gera atranka. Bet labai liūdina, kad Lietuvos knygynuose labai mažai lietuvių rašytojų knygų, vyrauja vertimai iš kitų kalbų, kurie man nėra įdomūs.

A. J. Matote problemų ir vertimų rinkoje, per daug populiariosios literatūros?

V. K. Kai apie geresnę knygą pakalbi kokiam įtakingam žmogui, tada atsiranda jos vertimas. Arba jeigu aš ką nors atvežu į Lietuvą, tai dažnai už metų ar kitų jau sulaukiu jos vertimo. Taip buvo su Grahamo Swifto „Vandenų žeme“. Išvertė Laimantas Jonušys. Bet yra labai daug gerų Vakarų knygų, kurios Lietuvos skaitytojo nepasiekia. Kalbėkime tiesiai, leidybą dažnai perpildo šlamštas. Bet, kita vertus, gerai, kad atsiranda ir lietuviškos populiariosios literatūros kūrėjų ir kad tokios knygos turi savo skaitytoją. Esu sakiusi, kad jeigu Herkus Kunčius neskaito moterų literatūros, ją skaityti ir vertinti tenka man. Tokia knyga kaip Ugnės Barauskaitės „Dešimt“ yra populiarioji literatūra, bet kartu joje yra šio to daugiau, kas galėtų būti įdomu kiekvienam skaitytojui.

A. J. O kaip Jurga Ivanauskaitė?

V. K. Na, aš su ja turiu problemų. Po sėkmingos pradžios („Pakalnučių metas“ ir „Mėnulio vaikai“) labai daug iš jos tikėjau, bet vėliau jinai mane nuvylė. Gal tik kelionių knygos yra geresnės, bet jos pačios kūryba nesužydėjo taip, kaip galėjo sužydėti. Jinai turėjo duomenų tai padaryti. O dauguma vėlesnių knygų yra arba su

defektais, arba nuobodžios, arba nepasiekia aukštesnės meninės kokybės.

A. J. Ką turite galvoje, sakydama „su defektais“?

V. K. Pavyzdžiui, romanas „Miegančių drugelių tvirtovė“. Kaip galima kurti romaną apie merginas, kurios suviliotos į užsienį uždarbiauti savo kūnu, ir šių patirčių neaprašyti? Vien tik pasakoti apie tai, kaip jos jaučiasi grįžusios ir kaip joms bando padėti socialinės rūpybos darbuotojos ar kitos moterys. Ta knyga yra tarsi ne apie tai, ką jinai žada. Knygos pažadas – „miegančių drugelių“ tema, bet viskas parašyta lyg pro šalį, problema nesugriebta, nepagauta.

A. J. Populiarioji literatūra dažnai manipuliuoja aktualiomis problemomis, bet nesugeba pasiekti jų esmės...

V. K. Panašiai vertinu ir Sofi Oksanen knygą „Valymas“. Gal per daug iš jos tikėjau. Pagrindinė pasakojimo herojė, išnaudota moteris, beveik nekalba. Vertinant tai kaip traumos aprašymo perspektyvą, tokia būseną suprantama. Bet kai rašai knygą tokia tema, vis tiek bent kas nors toje knygoje turi kalbėti už tą moterį. Nepakanka verstis vien kažkokiais pasakojimo kalambūrais.

A. J. Violeta, grįžkime prie jūsų literatūros studijų. Kaip ir kokias rinkotės?

V. K. Kaip emigranto vaikas nieko nežinojau apie Vakarų universitetus, jų struktūrą, skyrius ir taip toliau. Įstojau į anglistiką Toronto universitete (Kanadoje) ir jį baigiau. Paskui ištekėjau ir dešimt metų auginau vaikus. O vėliau išgirdau ir susidomėjau lyginamąja literatūra. Man anglistikoje buvo per siaura, nes norėjau skaityti ir prancūzus (Simone'ą de Beauvoir, Jeaną Paule'į Sartre'ą, Albert'ą Camus, Julieną Gracq'ą ir visus kitus), ir austrus, ir vokiečius. Tos literatūros man buvo aukso kasyklos. Dabar Lietuvoje, atrodo, lyginamoji literatūra grįžta į senas vėžes, kur „A“ dalykas lyginamas su „B“ dalyku. Aišku, lyginamoji literatūra turi ir tą komponentą, bet jis nėra vienintelis. Mano studijų metais lyginamoji literatūra reiškė ir tai, kad gaudavome daug daugiau teorijos negu anglistas, kuris visą laiką mąsto, skaito ir rašo tik apie anglų literatūrą. Turėjom galimybę nuklysti net į sanskrito literatūros teoriją, kuri turi net ir lietuvišką žodį „rasa“. Kaip Aristoteliiui kūrinys turi sukelti gailėstį ir baimę (katarsį), taip ir sanskrito estetikos teorija, kuri daug senesnė už graikų, teigia, kad kūrinys turi sukelti „rasa“ – tokias stiprias estetines patirtis, kad skaitančiojo veidas sudrėktų, kūno plaukeliai pašiorptų. Tik tokį poveikį sukėlęs literatūros kūrinys pasiekia savo tikslą. Toje teorijoje yra aprašyti dar kokie dvidešimt septyni kūrinio poveikiai skaitančiajam. Aš atsimenu tik dramatiškiausius – tuos kūno plaukelius ir „rasa“...

A. J. Taigi po anglų literatūros studijų Toronte pradėjote studijuoti lyginamąją literatūrą, nes ji duoda platesnį akiratį. Daugiau įvairios literatūros ir sykiu daugiau metodologijos. Kokiame universitete tai buvo?

V. K. Viskonsino universitete Madisone. Ir tuo pačiu metu grįžau į lietuviybę, nes kuriam laikui sąmoningai buvau palikusi lietuvius. Man atrodė, kad jie yra niekam tikę žmonės, labai dideli materialistai, užsiimantys apkalbomis, todėl neverti dėmesio. Koki dešimtmetį aš gyvenau lyg kitoje nelietuviškoje planetoje. Bet prieš pradėdama magistrantūros ir doktorantūros studijas pas daktarą Kostą Ostrauską Filadelfijos

Pensilvanijos universitete, kur buvo dėstoma baltistika, išklasiau lietuvių romanų kursą nuo Žemaitės iki Mykolo Sluckio. Tai buvo 1967 metai. Tada ir atgijo mano lietuviybė. Anglistai ir šiandien į mažas kalbas žiūri iš aukšto. O lyginamojoje literatūroje kuo egzotiškesnę kalbą moki, tuo esi originalesnis. Jeigu moki Tibeto kalbą, tai ji dar geriau negu lietuvių. Bet ir mūsų kalba figūravo tarp egzotiškųjų. Nebuvo neigiamo požiūrio į ją, tik teigiamas.

A. J. Taigi K. Ostrausko kursas padarė didelį poveikį. Tada visam gyvenimui ir užsikrėtėt lietuvių proza?

V. K. Taip. Jo paskutinis mano egzamino klausimas toks: kuri buvo geresnė rašytoja – Žemaitė ar Šatrijos Ragana? Aš tuo metu pasirinkau Šatrijos Raganą, o jis palaikė Žemaitę.

A. J. Klausimas provokuojamas.

V. K. Taip, geras klausimas. Skaitėme viską ir daug, per savaitę turėdavau perskaityti penkis romanus.

A. J. O kuo jis labiausiai jums imponavo, patraukė?

V. K. Aš atradau lietuvių literatūrą, rašomą Lietuvoje. Nes iki to laiko neturėjau jokių knygų ir nieko nežinojau apie svarbiausius rašytojus. O M. Sluckio „Adomo obuolys“ jau buvo aukščiausias tuo metu prozos etalonas. Man atsivėrė naujas matmuo, naujas laukas, kurio nebuvau patyrusi ir nežinojau.

A. J. Iš jūsų prisiminimų apie studijas pas K. Ostrauską matyti, kaip ten esmingai ir giliai suplaukė į viena ir sovietinė, ir išeivijos literatūra. Sovietinėje Lietuvoje tuo metu buvo atidžiai skaitoma išeivių literatūra, tiesa, labai slaptai. Tik Sąjūdžio metais buvo garsiai išsakyta idėja apie vieną lietuvių literatūrą. Bet išeivija tokio požiūrio į literatūrą laikėsi jau seniai?

V. K. Taip. K. Ostrauskas domėjosi ir gerai išmanė lietuvių literatūrą, kadangi Pensilvanijos universiteto biblioteka turėjo geriausią lietuvių rašytojų knygų kolekciją. Ir šiandien gal turi geriausią? Toje bibliotekoje dirbo Vincas Maciūnas, jis prižiūrėjo lietuviškus dalykus, kad viskas būtų sukaupta. K. Ostrauskas irgi tęsė ir rėmė tą darbą. Mus Kazakevičius net vadino sovietologais – kadangi domėjomės sovietine literatūra, rašoma Lietuvoje.

A. J. Kokį metodologinį santykį su literatūra K. Ostrauskas jums perdavė?

V. K. Jis buvo senos biografinės mokyklos šalininkas, labiau pabrėžiantis kūrinio tematikos dalykus. Jis nesuprato, kodėl mes kitame kurse šešias savaites skaitėme „Karą ir taiką“. Todėl nuolat klausinėdavau – ką jūs toje knygoje randate, kad tiek daug apie ją kalbate? Iš jo gavau tik informacijos apie literatūrą ir įkvėpimo. Tai nebuvo mažai.

A. J. Pirmieji Jūsų teoriniai santykiai su literatūra – istorinis biografinis, lyginamasis, naujosios kritikos?

V. K. Naujoji kritika buvo ganėtinai senas reiškinys, atėjęs iš penktojo dešimtmečio, iš Cleantho Brookso „The Well Wrought Urn“. Su ja susipažinau jau Toronte. Įvairiose vietose gyvendama ir studijuodama gaudavau įvairių teorinių impulsų. Madisone sutikau žmonių, kurie domėjosi naratologija ir kompiuterių generuojamais tekstais. Vienas profesorius tyrė, kaip kompiuteriu galima patikrinti kritikų nuomones apie literatūrą, kaip atrodytų tekstas, sukurtas pagal jų idėjas. Vėliau jis savo tyrimus apleido, tarsi „nuvažiavo nuo proto“. Paskutinio man atsiųsto jo teksto visai negalėjau suprasti, nes ten buvo tikrai visokie brėžiniai ir „abc“.

A. J. Mokslo apologetikos kraštutinumai? Ir naujojoje kritikoje, ir apskritai septintojo dešimtmečio humanitariniuose moksluose mokslis tapo aktualia problema. Labai moksliskai skamba ir jūsų 1984 m. apgintos disertacijos tema „Diskurso tipai ir funkcijos sakytiniame ir rašytiniame pasakojime“.

V. K. Labai teisingai sakai – tada reikėjo įrodyti, kad literatūrologija irgi yra mokslas, o ne kokias pasakojimų istorija. Tapo svarbūs Roland'as Barthes'as, Gerard'as Genette, tarp jų ir Algirdas Julius Greimas. 1976 m. A. J. Greimas atvažiavo į Madisoną dėstyti kurso pagal savo knygą apie Guy de Maupassant'ą, kuri išklausia. Kursas tęsėsi kokias dvi tris savaites. Kiekvieną vakarą seminarai vykdavo nuo šešių iki devynių, kad į juos galėtų ateiti visi norintys studentai. Tuo pačiu metu pasigirdo ir feminizmo idėjos, kurios mane įtraukė. Man rūpėjo apmąstyti daugelį bendresnių problemų: ir emigracijos, ir moterų. Joms atsakymų ieškojau ne tik savyje, savo patirtyje, bet ir teorinėse disciplinose. Lankiau įvairius kursus. Vien prancūzų literatūros, kuri buvo mano doktorantūros šalutinė šaka, išklausia aštuonis kursus: „Prancūzų moterų rašymas nuo XVII amžiaus“, „XX amžiaus prancūzų drama“, „Prancūzų autobiografijos“ ir kt. Išveivų problemas geriau supratau tik tada, kai atsirado traumos teorija. Visi išveivai dėl priverstinio pasitraukimo iš Lietuvos buvo traumuoti. Tai juos padarė tokius, kokie jie buvo. Jie gyveno savo pačių sukurtuose getuose – ir fizine, ir dvasine prasme. Pažiūrėkit į Mariaus Katiliškio arba Alės Rūtos kūrybą (dabar mums nesvarbi jos kokybė, kalbam apie temas ir ką jie rašė). Kiekvienas ilgėjosi Lietuvos ir bandė ją nostalgiskai atkurti. Tik vienas Antanas Škėma rašė kitaip, daug blaiviau ir objektyviau, ir daug daugiau negu kiti. Bet jo kūryba tada buvo atmesta. A. Škėma atvėrė traumos patirtis ir todėl nebuvo suprastas. Panašiai ir R. Gavelį šiandien atmeta Lietuvoj. Man atrodo, atmeta dėl tų pačių priežasčių, kad jo tekstai per daug skaudūs, juose per daug tiesos. Nenorima girdėti tikros sovietinio gyvenimo tiesos.

A. J. Reikia didesnių R. Gavelio pirmųjų romanų, išleistų Nepriklausomybės metais, tyrimų. Bet ar šis autorius nepaneigia nežinia kieno paleisto mito, kad Lietuvoje nebuvo rašytojų, rašiusių į stalčių?

V. K. Iki 1989 m. jis „turėjo stalčių“, Leonardas Gutauskas – taip pat. Apie tai parašyta ir prisiminimų knygoje „Bliuzas Ričardui Gaveliui“. Žinau, kad R. Gavelis savo rankraščius buvo išslapstęs po Vilnių, gal ir Druskininkuose jų buvo.

A. J. O kodėl sakote, kad daug kas atmeta R. Gavelį? Juk jūs pati labai vertinate jo kūrybą, ją tyrinėjate.

V. K. Po vienos mano paskaitos „Santaroje“, kuri vyko Čikagoje, bent keturi žmonės sakė, kad jie, pradėję skaityt R. Gavelį, negalėjo jo baigti ir numetė. „Vilniaus pokeris“

esanti šlykšti, baisi knyga. Visur, kur tik važiuoju su pranešimu apie R. Gavelį, visi klausia to paties – kodėl R. Gavelis nemėgstamas Lietuvoje, kodėl jis neskaitomas, atmetamas? Net jo populiarumas esą buvo apgaulingas, jo knygas pirkdavę tik tam, kad galėtų perskaityti tai, ką vadino pornografiniais puslapiais.

A. J. Negalima paneigti, kad tokių skaitytojų nebuvo... Kalbėjote apie traumos teoriją. Gal paminėtumėt konkretesnius jos šaltinius?

V. K. Iš įdomesnių teoretikų būtų Dominickas La Capra, Shoshana Felman, Dori Laub. Prancūzai irgi yra šiek tiek apie tai rašę. Aš apie išėivijos traumos problemas ėmiau galvoti kokiais 1970 m., bet geriau jas supratau tik po studijų metų perskaičiusi minėtų autorių knygas, išleistas kokiais 1989 ar 1990 m., o gal ir dar vėliau. Apie traumas ir atmintį rašo trys jaunos lietuvių literatūros mokslininkės, kurių daktaro disertacijos gynimo komisijose esu dalyvavusi. Dvi iš jų yra baigusios studijas Toronto universitete pas Lindą Hutcheon. Tai Julija Šukys, Violeta Davoliūtė ir Jūra Avižienytė.

A. J. Traumos teorija veda ir prie postkolonializmo problemų. Prieš kokį penkiolika metų atvažiavusi į Lietuvą pranešime „Lengvai pučia keturi vėjai lietuvių literatūrologijoje“ kalbėjote apie naujų teorijų, ypač postkolonializmo, stygių lietuvių literatūrologijoje. Tam didelės reikšmės turėjo jūsų sudaryta knyga „Baltic postcolonialism“ (2006). Šia knyga Baltijos šalių literatūrose ir buvo įteisintas postkolonializmo terminas bei koncepcija. Postkolonializmo teorija universali, o kolonializmo formos įvairios... Vienas dalykas, kai Anglija kolonizuoja Indiją arba prancūzai – Alžyrą. Kitas dalykas, kai Rusija kolonizuoja Baltijos šalis ir Lietuvą. O trečias dalykas, kaip jūs teigiate, kai rusai kolonizuoja rusus, kai kolonializmas egzistuoja pačioje Rusijoje kaip jos pačios reiškinys.

V. K. Anksčiau buvo manoma, kad kolonistai būtinai turi atplaukti per vandenyną... Kad jie negali būti taip arti kaip Rusija prie Lietuvos arba kaip Rusija pačioje Rusijoje. Postkolonializmas buvo taikomas tik trečiajam pasauliui aprašyti. Bet ir iš tokios teorijos daug ką galima pritaikyti kitoms panašioms patirtims. Ypač svarbios yra hibridizacijos, mimikrijos, pavergtojo (kaip jis šneka, kaip save išreiškia) ir kitos koncepcijos. Aš pati dabar rašau apie nacionalines alegorijas, bet straipsnis, kurio tikslas įrodyti, kad antrasis pasaulis iš esmės buvo toks pat, kaip trečiasis, kol kas dar nėra pasiekęs publikacijos formos. Juo norėčiau įrodyti, kad Fredrico Jamesono aprašytos nacionalinės alegorijos, tinkančios trečiajam pasauliui, tinka ir antrajam. O mano nuomone, antrasis pasaulis – sovietų imperija – tebuvo sugalvotas dalykas...

A. J. Trečiojo pasaulio kolonializme yra labai aiški priešų ir pavergtojo takoskyra. O antrajame pasaulyje viskas atrodo tarsi daug sudėtingiau ir painiau, nes priešas vaidina draugą.

V. K. Anglai indams irgi vaidino draugus, teigdami, kad jie juos civilizuoja, neša jiems kultūrą, o apie tai, ką iš vietinių atima, nutylėdavo. Kaip ir sovietmečio Lietuva: nei ji turėjo savo pinigų, nei savo valstybinių ženklų, nei savo armijos, nei savo resursų. Viskas joje – ekonomika, kultūra ir visa kita – buvo valdoma iš centro Maskvoje. Taip, tuomet Lietuvoje veikė nacionalinės mokyklos, universitetai. Tačiau nepamirškime, ką joje veikė cenzūra. Dabar viena jauna estų mokslininkė nori sudaryti „Baltic postcolonialism“ antrą tomą, surinkti jam straipsnius.

A. J. Tai geriausiai parodo, kokie svarbūs jūsų pradėti darbai. Galima apibendrinti, kad jums buvo pažįstamos ir artimos daugelis teorijų: naujoji kritika, naratologija, struktūralizmas, lyginamieji tyrimai, vėliau – feminizmas ir postkolonializmas. Vadinasi, jus patraukė tos teorijos, kurios leido matyti literatūrą gyvenimo kontekste ir padėjo išsiaiškinti praktiškuosius patirtinius dalykus?

V. K. Taip, kurios leido apmąstyti savo problemas ir savo tapatybę.

A. J. Taigi vėliau jums ima dominuoti tos teorijos, kurios literatūrą susieja su gyvenimu ir su paties tyrėjo rūpesčiais?

V. K. Galima sakyti ir taip, nors aš pati apie tai niekada negalvojau. Bet mintis teisinga, taip ir yra. Naujoji kritika lieka tokia pat fundamentali, pamatinė, nors naujų dalykų joje nerasi. Išeivijoje gyvenantiems kritikams lietuviams ji buvo labai parankus metodologinis įrankis, nes ja remdamiesi mes, neturėdami nei archyvų, nei didelių bibliotekų, galėjome paimti atskirą kūrinį ir jį sau turiningai narplioti. Tokia kritikė kaip Audronė Barūnaitė-Willeke beveik nieko apie sovietinio kūrinio kontekstus nežinojo. Bet jei kas užsakydavo jai parašyti ką nors, tarkim, apie Alfonsą Bieliauską, tai jinai pasiima jo knygas, pasideda ant stalo, išstudijuoja ir parašo. Neturėdama jokio atraminio konteksto, leidžiančio įvertinti, ar jis tikrai geras rašytojas, bet įvaldžiusi gerą metodologiją, kritikė padaro jį net didesnį, negu jis yra.

A. J. O jūsų lietuvių literatūros tyrimams buvo reikalingi kontekstai?

V. K. Taip, aš atidžiai seku Lietuvos gyvenimą. Juokinga tai, kad anksčiau man anglistika atrodė per siaura sritis, o vėliau ir lituanistika per siaura nebeatrodė. Dabar gyvenu tarp abiejų. Vakarais skaitau daugiausia nelietuviškus Europos ir Amerikos romanus, nes man lituanistika vėl darosi per siaura. Ypač, kaip minėjau, kai sunku gauti gerų knygų iš Lietuvos arba kai per vasarą galima perskaityti visą metų derlių – ką norėjai ir sugebėjai susimedžioti. Iki Sąjūdžio laikų trejus su puse metų gyvenau Lietuvoje, beveik niekas kitas iš išeivių taip ilgai joje negyveno, todėl turiu daug patirties ir tikrą supratimą apie lietuvišką gyvenimą. Savo kailiu patyriau ir KGB sekimus, ir kitokius „įdomius“ dalykus. Dabar, nors į Lietuvą irgi dažnai atvažiuoju, dar yra ir internetas, bet pagauti literatūros kontekstus darosi sunkiau.

A. J. Žvelgiant iš šiandienos, kokia apskritai buvo lietuvių išeivijos literatūros kritikos situacija? Ar galima kalbėti apie jos tendencijas, raidą? Prisimenu jūsų konceptualų jos įvertinimą „Literatūros lankai: penkiasdešimtųjų metų *enfant terrible* šiandieniniu žvilgsniu“, išspausdintą 1981 m. „Metmenyse“.

V. K. Buvo koks dešimt kritikų, o tų tikrųjų kritikų su moksliniu pasiruošimu gal dar mažiau. Literatūros kritiką daugiausia rašė iš kitų disciplinų atplaukę žmonės, mėgėjai rašyti recenzijas ar straipsnius. Jie turėjo tam gabumą, bet išreiškė tik savo susidomėjimą ir interesus, nepajėgdami plačiau apibendrinti proceso.

A. J. Vadinasi, išeivijos literatūros kritikus nesunku suskaičiuoti: J. A. Greimas, Rimvydas Šilbajoris, Viktorija Skrupskelytė, Ilona Maziliauskienė, Violeta Kelertienė...

V. K. ...ir Delija Valiukėnaitė, Audronė Barūnaitė, Bronius Vaškelis, tai aštuoni... Suskaičiuosime daugiau, nes Henrikas Nagys turėjo doktoratą, ir Birutę Ciplijauskaitę

dar galime priskaičiuoti – bus dešimta. Kaip sakydavo A. J. Greimas, kai jis rašo lietuviškai, tai rašo tik kokiems penkiems žmonėms. Ir visi jie ejo savu keliu, liko prie savo iš studijų atsineštų teorijų. R. Šilbajoris pradėjo nuo rusų formalizmo ir perėjo iki Jurijaus Lotmano, nieko kito jis nebandė. I. Maziliauskienės mokykla buvo naujoji kritika, vėliau feminizmas. Jos motina buvo labai stipri moteris. Jinai po metų santuokos išsiskyrė su vyru, ištekėjo už kito. Tai vyko apie 1930-uosius, o tada tokių dalykų niekas neišdarinėjo. Ilonos motina tiesiog gyveno feministinį gyvenimą. Mano mama irgi buvo tam tikru požiūriu feministė. Ji buvo feministė su feminizmo fakto suvokimu, nes nuolat svarstydavo, kodėl moterų gyvenimas yra toks, koks jis yra. Mudvi su Ilona laikėmės gana primityvaus feminizmo lygmens, daugiausia analizuodavome moteris veikėjas, jokių prancūziško feminizmo *mandrybių*, kurias mėgome savo pokalbiuose aptarinėti, straipsniuose nepritaikėm. Toliau Lietuvoj šia kryptimi eina Solveiga Daugirdaitė, Dalia Leinartė Marcinkevičienė, Viktorija Daujotytė.

A. J. Violeta, neabejotinai esate viena iš žymiausių lietuvių literatūros tyrinėtojų, daug įdomių straipsnių parašiusi, daug teorijų išmananti. Gal tos teorijos jau nereikalingas, praėjęs ir su XX amžiumi numiręs reiškinys? Ar jos dar gali praversti šiuolaikiniam literatūros mokslininkui ir kritikui?

V. K. Aš manau, kad būtina jas išmanyti, jog galėtum pasirinkti, kada ir kurią norėsi panaudoti. Po dekonstrukcijos atrodo, kad daugiau jau nieko nėra, amžinai pranašaujama ir teorijos, ir romano mirtis. Tačiau tai jau gal slenka į istoriją. O jaunas mokslininkas turėtų žinoti, kokia literatūros tyrinėjimų istorija buvo iki jo, plėsti savo akiratį. Turėtų būti daugiau kursų lituanistui, ir ne tik jam, apie teorijų istoriją.

A. J. Dėkoju už pokalbį.